

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/ Issue 12 (Eylül/ September 2023), s. 1366-1382.
|| Geliş Tarihi-Received: 22.06.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 10.08.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1318505

Historia Kavramı ve Antikitede Efsaneye Dayalı Tarih Anlayışı

The Concept of Historia and the Legend-Based Understanding of History in Antiquity

Aydın EFE*
Ahmet GÖZLÜ**

Öz

Historia yani tarih teriminin ve gerçek manada tarih yazımının kökenleri Antik Yunan'a uzanmaktadır. Antik Yunan'da çoğunlukla Herodotos ile başlatılan ve yazılı belgelere dayanan tarih anlayışından önce efsane geleneğine bağlı bir tarih anlatımı görülmektedir. Efsaneye bağlı tarih geleneği yazımın olmadığı ve sözlü anlatıların yaygın olduğu erken dönemlerde ortaya çıkmıştır. Tarihsel bir referans olarak da değerlendirilebilen efsanevi geleneğin en önemli temsilcisi mitlerdir. Mit ya da mitoslar, insanın evrene ve ilahi olana düzen atfetme çabalarının ilk örnekleridir. Çoğunlukla bir anlam arayışının ürünü olan mitler evrenin oluşumu, tanrıların kökeni ve tabiat olaylarının anlamlandırılması çabasından doğmuştur. İnsanlığın en eski anlatıları olan mitler yalnızca kurgu veya fantastik bir öykü olarak görülmemelidir. Çünkü tarih yazımı mitten doğmuştur ve mitler tarihi bir değeri olan en eski kaynaklardır. Antik Yunan'da efsaneye dayalı tarih anlayışının en önemli temsilcileri Homeros, Hesiodos ve Pindaros'tur. Homeros ve Hesiodos tarihsel ve kültürel gerçekleri mitik bir perspektifle ele alan en önemli düşünürlerdir. Pindaros ise bilimsel tarihe geçiş sürecinin bir ön hazırlayıcısı olarak kabul edilmektedir. Bu geçiş sürecini tamamlayan ve efsane kökenli tarih geleneğini tamamıyla değiştirenler ise Herodotos ve Thukydides'tir.

Anahtar Sözcükler: Antik Yunan, Historia, Homeros, Hesiodos, Pindaros.

Abstract

The origins of the term Historia, that is, historiography in the real sense, go back to Ancient Greece. In ancient Greece, before the understanding of history, which was started with Herodotus and based on written documents, there was a historical narrative based on the tradition of legend. The tradition of history based on the legend emerged in the early periods when there was no writing and oral narratives were common. The most important representative of the legendary tradition, which can also be considered as a historical reference, is myths. Myth or mythos are the first examples of man's efforts to ascribe order to the universe and the divine. Myths, which are mostly the product of a search for meaning, have emerged from the formation of the universe, the origin of the gods and the effort to make sense of natural events. Myths, the oldest narratives of humanity, should not be viewed

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çankırı/Türkiye e-posta: yorturk33@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6178-9904.

** Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çankırı/Türkiye e-posta: ahmetgozlu69@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7146-3932.

as mere fiction or fantasy. Because historiography was born from myth, and myths are the oldest sources with historical value. The most important representatives of the myth-based understanding of history in ancient Greece are Homer, Hesiod and Pindaros. Homer and Hesiod are the most important thinkers who deal with historical and cultural facts with a mythical perspective. Pindaros, on the other hand, is accepted as a precursor of the transition to scientific history. It is Herodotus and Thucydides who completed this transitional period and completely changed the myth-based history tradition.

Keywords: Ancient Greece, Historia, Homer, Hesiod, Pindaros.

1. Giriş

Genel kabul gören görüşe göre batı dünyasında tarihin keşfi Antik Yunanlılar ile başlamıştır. Bilimsel tarihin kurucusu olarak görülen en önemli iki isim ise Herodotos (İÖ 484-420) ve Thukydides'tir (İÖ 465-400). Antik Yunan'da bilimsel tarih yazımının ortaya çıkmasından önceki tarih anlatıları ise çoğunlukla efsaneye dayalı anlatılardan öğrenilmektedir. Efsane temelli anlatıların en önemli temsilcisi olan mitler aslında gerçek bir tarihi belge olarak kabul edilmemektedir. Ancak herhangi bir toplum, kültür ve devlet hakkında bilgiler içeren bu anlatılar en azından o dönem için tarihi bir belge niteliği taşımaktadır.

Antik Yunan'da historia sözcüğü ile karşılık bulan tarih anlatılarının temelinde mitlerin etkileri görülmektedir. Bir toplumun kendini yorumlama ve anlama biçimi açısından temel öneme sahip olan mitler "kasıtlı tarih" olarak da yorumlanmaktadır. Mit, kolektif hayal gücü tarafından üretilen irrasyonel kurgu, tarih ise rasyonel sorgulamadan kaynaklanan nesnel gerçek olarak tanımlanmaktadır. Aslında mit ve tarihin tanımları birbirinden oldukça farklıdır. Fakat buna rağmen antik dönemlerde tarih ve mit iç içe olmuştur. Öyle ki efsanevi etkilerden uzak olduğunu dile getiren ve bilimsel tarihin kurucusu olarak bilinen Thukydides'in çalışmalarında dahi mitik etkiler görülmektedir. Ayrıca tarihsel olayları veya karakterleri (çoğunlukla yakın geçmişe ait) ele alan ve bunların kullanımını açıkça eleştiren yazarlar tarafından kaleme alınan tarihi metinlerde, mitler ara söz (anlatıda) veya tartışma (konuşmalarda) olarak görülmektedir.

Antik Yunan'da efsaneye dayalı tarih anlatılarının en erken örneklerini Homeros ve Hesiodos vermiştir. İÖ 750 yıllarında yaşadığı düşünülen ve Yunan edebiyatının ve özellikle epik şiirin öncüsü olarak bilinen Homeros sözlü tarihin kurucusu olarak önemli bir yere sahiptir. Homeros'un çalışması aslında araştırma değil efsanedir. Üstelik büyük ölçüde teokratik bir efsanedir. Homeros'un anlatılarında çoğunlukla aristokratik bir dünya görülmektedir. Yiğitlik, şan, şeref ve kahramanlık gibi aristokratik değerlere önem veren Homeros'un dünyasında tanrılarla insanlar iç içedir. Savaşa dahi müdahale ederek yön veren tanrılar sürekli olarak insan işlerine müdahale etmektedirler. Fakat Homeros'un destanlarında işlediği ve aslında kurgusal olarak görülen olaylar neden-sonuç ilişkisi içinde açıklanmaktadır. Ayrıca Homeros'un anlatılarında bu olaylar belli bir zamanda ve bir mekânda geçmektedir. Dolayısıyla Homeros'un eserlerinde "tarihsel tarzın" egemen olduğu bir üslup söz konusudur. Efsanevi tarih anlatılarında Homeros'tan sonra gelen en önemli isim İÖ 700 dolaylarında yaşadığı bilinen Hesiodos'tur. Eserlerinde Homeros'un aksine küçük çiftçi topluluklarının sorunlarını ele alan Hesiodos, bu sorunları efsane temelli de olsa bir tarih sistematığı içinde aktarmıştır. Efsaneye dayalı tarih anlayışının Homeros ve Hesiodos ile birlikte bir başka temsilcisi de Pindaros'tur. İÖ VI. yüzyılda yaşayan Pindaros'un eserleri aslında efsane etkisinden çıkışın ilk örnekleri olarak kabul görmektedir. Ancak Pindaros'un anlatıları efsanevi öykülerden tam anlamıyla arınmış metinler değildir. Bu nedenle Pindaros "bilimsel tarihi" başlattığı ileri sürülen Herodotos için bir ön hazırlayıcı -yani bir geçiş dönemi tarihçisi- olarak yorumlanmaktadır.

2. Historia Kavramı

Historia yani tarih kavramı en genel şekilde insanın geçmiş olayları açıklama çabası olarak tanımlanmaktadır (Gracia, 1992, p. 42-45). Historia terimi Grekçe bir sözcüktür ve bir konuyu araştırarak öğrenme anlamına gelmektedir. Historia terimi İon lehçesinde "historie" olarak geçmektedir. Etimolojik olarak "historia/historien" kelimelerinden türeyen historia sözcüğü "araştırmak, soru sormak, incelemek, bilgi toplamak amacıyla gezip dolaşmak", "kendi gözleriyle görmek", "sorgulama" ve "bildirme" gibi anlamlara gelen historien sözcüğünden kaynaklanmaktadır. Historien kelimesi ise "tanık", "bilge/hakim", "yargıç" ve "bilirkişi" gibi anlamlara gelen histor kelimesinden türemiştir. Histor sözcüğü, "görmek" anlamında kullanılan "idein" ve "bilme" olarak da nitelendirilen "oida" sözcükleriyle ilişkilidir. Dolayısıyla "bilmek" ve "görmek" arasındaki bağlantı bu iki sözcük ile ilgilidir. Örneğin Homeros "oida" fiilini bilme anlamında kullanır. Dolayısıyla, "gördüğü için bilen kişi" olarak histor, aynı zamanda kişinin gördüğü (ya da duyduğu) üzerinde düşünmesini de ima etmektedir (Hartog, 2000, p. 394). Attika lehçesinde ise sözcüğün "görerek yani tanık olarak bilme" anlamlarına ilaveten, fizik, coğrafya, astronomi, bitki ve hayvan bilgisi ve hatta zamanla "doğa bilgisini" kapsayacak şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin Platon, historia sözcüğünü, İonluların doğa filozoflarının ve özellikle de Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes'in doğa üzerine olan görüşlerini aktarırken, geçmişte yaşanmış eylemleri bildirme anlamında kullanmıştır (Özlem, 2017, s. 25).

Geniş bir anlamda kullanılan historia kavramı ile o zaman için açıklama imkânı olmayan bu nedenle sıra dışı görülen güneş tutulması gibi doğal olaylarla ilgili tanıklık bilgisi de kastedilmektedir. Bu bağlamda historia, genel bir açıklama ile sınırlanamayan, ancak gözlenen "tanık olunan" olayların bilgisi anlamında kullanılmıştır. Historia sözcüğü yalnızca doğal olaylarla ilgili bir tecrübe bilgisi anlamının yanı sıra insanların ve insan topluluklarının şahit oldukları olayları kayıt altına alma yoluyla edinilen bilgi anlamında ilk kez Herodotos tarafından kullanılmıştır. Herodotos eserine *Historias apodesis* yani "tanık olunan ve haber alınan şeylerin anlatılması" adını vermiştir. O böylece historia sözcüğünü ağızdan ağıza aktarılan veya bizzat yaşayarak şahit olunan insani-toplumsal olaylar hakkında da kullanmıştır. Böylece historia terimi Herodotos ile birlikte insani-toplumsal olayları aktarma ve kaydetme yöntemleriyle edinilen bilgi anlamını kazanmıştır (Özlem, 2017, s. 25-27). Herodotos historia kelimesini geçmişin kayıtlarını, yerleşim yerlerini ve kalıntılarını araştırmak anlamında kullanmıştır (Caims, 1979, p. 14). Daha sonra Thukydides ise historia kelimesinden aktarma ve kaydetme anlamlarının yanı sıra, geçmişte olup bitmiş insani-toplumsal olayları değerlendirme ve yorumlama etkinliğini de anlamıştır. Herodotos ve Thukydides ile birlikte historia kelimesi Yunan düşüncesinde bir çift-anlamlılık kazanmıştır. Böylece historia, doğal olgular hakkındaki tanıklık bilgisinin yanı sıra insani-toplumsal olaylar hakkındaki haber-bilgi şeklinde anlaşılmıştır (Özlem, 2017, s. 26).

3. Efsanevi Tarih Anlatısının Öncülleri Olarak Mitler

Mit ya da mitos, insanların içinde yaşamış oldukları dünyayı anlamlandırma ve o dönem için gizemli görünen doğa olaylarını kendilerince yorumlama çabaları sonucunda ortaya çıkmış efsanelerdir. Bu efsaneler, insanlığın çocukluk evresi olarak adlandırılan dönemde, ilk insanın evrene, doğa varlıklarına ve doğa olaylarına bakışının bir yorumudur (Yılmazcan, 2020, s. 207). Mitin özü, dünyayı anlamlandırmak için insan zihninin yaratıcı gücünde yatmaktadır. O halde mit gerçekleri basitçe tarif etmekle kalmaz, aynı zamanda onları yaratır (Chase, 1969, p. 113). İnsan bilgisinin diğer tüm dalları gibi, tarihin de başlangıcını mitler oluşturmuştur. Mitler herhangi bir kültür ve toplum hakkında bilgi sahibi olmak için başvurulması gereken en temel kaynaktır. Geniş

bir bilgi yelpazesini barındıran mitler, tanrıların, kabilelerin, klanların ve ailelerin kökenlerine ilişkin ilk açıklamaları sağlamaktadır. Mitik anlatıların tamamı efsanevi yani hayali bir kurgu olarak kabul edilmemelidir (Fehl, 1964, p. 1-4). Çünkü sosyal yaşamı anlama ve şekillendirmede temel bir rol oynayan mitlerin ahlaki boyutu ve yaptırım gücü vardır. Bu nedenle insanın yaşamının her alanında yönlendirici bir rehber olarak yer almaktadır (Gözlü, 2022, s. 1).

İnsanlığın en eski anlatıları mitlerdir. Dolayısıyla en eski tarihsel metinler, büyük ölçüde, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere, tamamen sözlü mit kaynaklarına, şiir veya nesir olarak aktarılan popüler yerel geleneklere dayanmaktadır (Scanlon, 2015, p. 1). Sözlü geleneğe ait yapıtlar, özel nitelikteki tarihsel kaynaklardır. Bu kaynaklardan en önemlisi olan mitler, tarihsiz geçmişle ilgilenmektedir (Vansina, 1961, p. 1). Bu anlamda mitler tarih öncesidir. Mit, insan kaderinin önemli meseleleriyle doğrudan ilgilenen ciddi, dini veya felsefi bir girişimdir. Dolayısıyla hikâye anlatıcı ve onu dinleyenler için eğlence işlevi gören fantastik kurgulardan efsanelerden, destanlardan ve masallardan farklıdır. Mit, fantastik masallardan farklı olarak, hiçbir şekilde özel veya kamusal arzuları tatmin etmeyi amaçlamaz. Aksine, ilk insanın gerçekle yüzleşmek ve dilin ince ağında evrensel ve mistik gerçeği yakalamak için son derece ciddi girişimleri yansıtır. Mitte, müritleri adına kadere ve tanrılara karşı savaşılabilecek bir peri prensi veya “kültürel kahraman” yoktur. Bunun yerine, fantastik kurgulardaki parlak görüntülerin yerini insan ve onun temsili sembolleri almaktadır. Mitler, bireyin topluma karşı ya da sürekli ve kalıcı olana karşı ebediyen yok olma gibi temel çatışmaları sunmaktadır. Kahraman, insanî değerlerin görünüşte keyfi olarak reddedilmesinin ötesine geçecek bir çözüm arar. Bu nedenle mitte bulunan şey kaçış değil, ahlaki yeniden yönelimdir. Dolayısıyla gerçek mitten ortaya çıkan şey, bir dünya görüşü, az ya da çok bütünsel bir bakış açısı, normatif bir yaşam anlayışı ve onun görevlerine ve kaynaklarına karşı doğru bir tutumdur. Mitler, tarihe kültürel bir bakış açısı, olaylara özel bir bakış tarzı ve ayrıca duygu ve ilişkinin belirli niteliklerini miras bırakmıştır. Mitlerin ufuk açıcı fikirleri, tarihçinin kavramsal mirasının bir parçasıdır. Tarihsel anlatının ilk öncülleri olarak kabul edilen mit, efsane, destan ve fabl yorumlayıcı bir niteliğe sahiptir (Fehl, 1964, p. 1-4).

Herhangi bir uygarlık, kültür ya da toplum hakkında bilgi veren en erken veriler, mitik anlatılara dayanmaktadır. Bu anlatılar, eski çağ uygarlıklarının (Antik Yunan, Eski Mısır, Eski Mezopotamya, Eski Anadolu vb.) hemen hemen tamamında önemli bir yere sahip olmuştur. Mitik anlatılar diğer uygarlıklarda olduğu gibi Antik Yunan’da da ilk tarihi kaynaklar olarak ortaya çıkmıştır. “Tarihin babası/kurucusu” olarak atfedilen eski Yunanlıların tarih çalışmalarına başladıkları atmosfer mitlerle doluydu. Öyle ki mitler olmasaydı, muhtemelen tarih çalışmalarına başlanılamazdı (Finley, 1987, p. 13). Bilindiği üzere Antik Yunan tarihçiliğinde, Homeros’tan önceki dönemlerde sözlü mit geleneği hâkimdir. Yazının olmadığı bu zamanlarda, tanrıların ve kahramanların mitleri yerel sözlü gelenek sayesinde sürekli olarak tekrarlanmıştır. Ancak her şehrin mitleri kendi geleneğine uygun olarak akıcı ve dinamik kalmıştır. Sözlü geleneğe dair bu anlatılar panhellenik veya bölgesel bilinç ve gurur, aristokratik yönetim ve özellikle [yöneticilerin] yönetme hakları, aristokratların üstün nitelikleri ve erdemleri, tanrı anlayışı, kült uygulamalarının anlamı gibi temel konulara odaklanmıştır (Scanlon, 2015, p. 6). Antik Yunan’da mitik anlatıların, ilk olarak sözlü bir geleneğin ürünü olduğu ve İÖ VIII. yüzyılda Hesiodos tarafından yazıya geçirildiği bilinmektedir (Gözlü, 2021, s. 173). Bu aşamadan sonra da önemini koruyan mitler geleneksel bilginin aktarımı için bir kaynak olarak arkaik Yunan toplumunda, erken tarih yazımı ve felsefenin başlangıcı olan İÖ VI. ve V. yüzyıllara kadar devam etmiştir (Haarman, 2015, p. 31).

Sözlü geleneğin inşa edildiği ve canlı tutulduğu ilk aşamada ürün, karakterleri ve doğrulukları bakımından farklılık gösteren ve kökenleri geniş bir alana yayılmış zaman dilimlerinde bulunan, farklı unsurlardan yaratılmış efsanevi bir geçmiştir. Gelenek sadece geçmişle aktarmakla kalmamış, aynı zamanda onu yaratmıştır (Finley, 1987, p. 25). Dolayısıyla ozanlar, bazen tarihe benzeyen ve günümüzde tarih olarak geniş çapta kabul edilen bir biçimde, zamansız bir mitoloji oluşturmuşlardır (Vansina, 1985, p. 23). Ardından, destanların ve diğer mitolojik belgelerin nihai olarak yazılmasıyla sembolize edilen yeni bir aşama başlamıştır. Siyasi veya dini herhangi bir merkezi otoriteden yoksun, ayrı ve çoğunlukla çatışan siyasi ve bölgesel çıkarlarla dolu bir dünyada, bu adım, otoriter bir versiyon yaratarak mitik metinlerin sabit ve sürekli olmasını sağlamıştır (Finley, 1987, p.25). Bilindiği üzere Yunanistan hiçbir zaman teokratik bir monarşiye sahip olmamıştır. Bu nedenle Yunanlılar, mitlerinde ve laik kültürlerinde siyasi alanları kontrol eden katı bir dini ideolojiye bağlı kalmak zorunda kalmamıştır. Bunun yerine, bağımsız liderlere sahip özerk yerel bölgeler etrafında örgütlenmiş, sürekli olarak daha gevşek bir sosyal yapıyı sürdürmüşlerdir (Sconlon, 2015, p. 5-7).

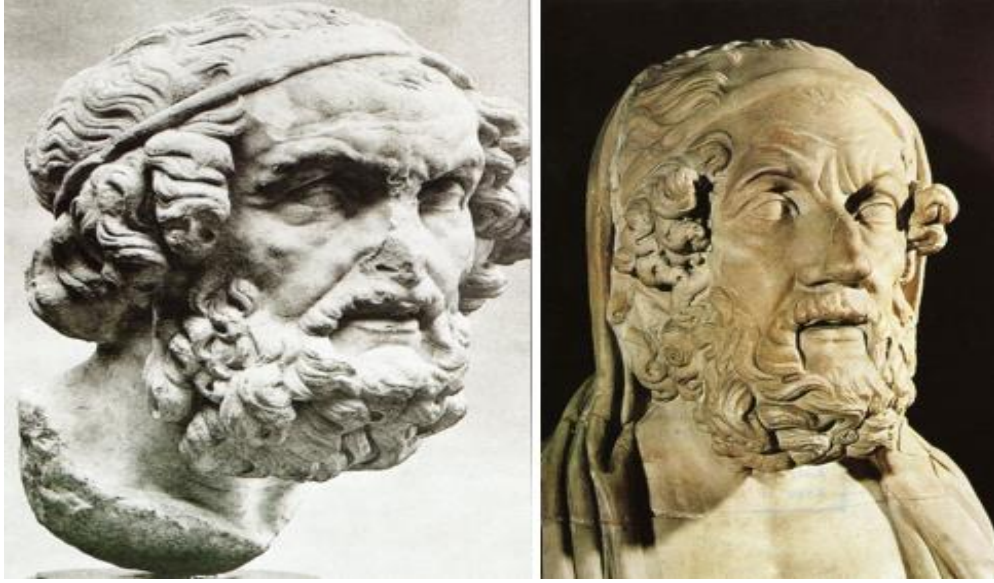
Tarih yazımı mitten doğmuştur. Mitler gerçeğe dayalı bilgi inşasının ilham verici bir kaynağı olarak kabul edilmektedirler. İlk tarihçiler ve filozoflar - çabalarının yenilikçi ve bağımsız araştırmalar olduğunu iddia etmelerine rağmen - büyük ölçüde epik şiir ve efsanevi anlatı geleneğinden yararlanmışlardır (Bekoff ve Jamieson, 1996, p. 23). Strabon'a göre, ilk "tarihçiler" aynı zamanda "mitograflar"dı. Öyle ki bilimsel tarihin kurucusu olarak kabul edilen Thukydides de dâhil olmak üzere antik tarihçiler mitlerden asla vazgeçemezlerdi (Said, 2007, p. 80). Antik Yunan tarihçiliğinin en erken örnekleri, Yunanlıların Logograflar (Logographoi) olarak adlandırdıkları bir grup yazarın faaliyetlerinden kaynaklanmıştır. Logografi, kasabaların, halkların ve yerlerin kökenleriyle ilgili sözlü geleneklerin nesir derlemesi olarak bilinmektedir. Logograflar aynı zamanda mahkemelerde avukat ve konuşma yazarı olarak da görev yapmıştır. Logograflar'ın görev gereği gerçekleri tespit etme ve iddialarda bulunma çabalarından etkilendikleri ve bu etkileri eserlerine taşıdıkları söylenebilmektedir (Lowery, 2015, p. 7).

3.1. Antik Yunan'da Efsanevi Tarih Anlatısının ilk Temsilcileri

3.1.1. Homeros

Antik Yunan'da tarih yazımının başlangıcı her ne kadar Herodotos ile başlatılsa da aslında çok daha erken dönemlere uzanmaktadır. Herodotos'un başlattığı tarihçilik geleneğinden önce var olan efsaneye dayalı tarih anlayışın yaratıcıları Homeros ve Hesiodos'tur. Hatta Yunanlılara göre Homeros ve Hesiodos'un insanlığın ilk çağları için tek yetkili tarihçiler oldukları da öne sürülmektedir (Sikes, 1914, p. 2).

Antik Yunan uygarlığında tarihle ilişkilendirilerek yorumlanan ve tarihi olaylara ilişkin veri olma özelliği gösteren en temel kaynaklar Homeros, Hesiodos ve Pindaros gibi ozan-düşünürlerin eserlerinde bulunmaktadır. Homeros ve Hesiodos'tan önceki logograflara göre tarih zaten vardı, çünkü düşünmeyen ve eylemlerini şu ya da bu şekilde anlatmayan insanları tasavvur etmek mümkün değildir (Croce, 1921, p. 181). Antik Yunan tarihinin ve edebi geleneklerinin kökleri Homeros ve Hesiodos'dadır. Çoğunlukla İÖ 750-700 civarında başlayan bir dönemin ürünleri olarak kabul edilen büyük Homerik ve Hesiodik şiirler, yüzyıllar öncesine uzanan zengin ve karmaşık Akdeniz sözlü kültürü ve günümüze ulaşan etkili bir alımlamanın başlangıç noktasıdır. Söz konusu şiir ya da destanlar ortaya çıktıkları dönemde yaygın bir ün kazanmamış, okur kitlesi muhtemelen sonraki 200 yıl boyunca Yunanca konuşulan dünyaya yayılmış ve İÖ VI. yüzyılda Atina'daki ve başka yerlerdeki festivallerde düzenli olarak okundukları için çok geniş bir Panhellenik çekiciliğe ulaşmıştır (Nagy, 1990, p. 21).

Görsel 1: Homeros'a atfedilen heykel başı

(<https://tr.pinterest.com/pin/80924124534478228/> [Erişim tarihi: 01/01/2023]).

Antik Yunan tarihçiliğinin kökenlerine mitik perspektiften bakıldığında öne çıkan ilk isim kuşkusuz Homeros'tur. Homeros'un yaşamına ilişkin kesin bir bilgi bulunmamasıyla birlikte İÖ 750 dolaylarında Khios'ta ya da İonia anakarasında yaşadığı düşünülmektedir. Soylu bir aileye mensup olduğu bilinen Homeros'un İliada ve Odysseia adlı iki yapıtı bulunmaktadır (Dover, 1980, p. 11). Bu eserlerin İÖ VIII. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir (Claus ve Marriot, 2017, p. 52). İliada, İlion ya da Troia olarak bilinen kentin destanıdır. Konusu ise İÖ 1200 civarında Akhalar ve Troialılar arasında meydana gelen Troia Savaşları zemininde kahraman Akhilleus'un öyküsüdür. Akhilleus'un Akha ordusunun başkomutanı Agamemnon'a öfkelenip savaşı bırakması ile başlayan destan, Akhilleus'un yoldaşı Patroklos'un ölümü üzerine savaşa geri dönmesi, Troialı kahraman Hektor ile çarpışması, onu öldürmesi, ölüsünü Troia surları etrafında arabasına bağlayarak sürüklemesi ve nihayetinde ölüyü babası kral Priamos'a teslim etmesi ile bitmektedir (Homeros, 2019, s. XXXV). İliada, İncil gibi kutsal bir kitap değildir ve ilahi ölümsüzlüğü arayan Gilgamiş (Sümer destanı) gibi tek bir kahramanın eylemlerini anlatmaz, bunun yerine tanrıların yardımcıları veya muhalifleri olduğu insani olaylardan bahsetmektedir (Nicolai, 2007, p. 15). Gerçek mitler zamanda yer almaz ve Gilgamiş destanındaki gibi bir mit havası taşıyan kahramanlık öyküleri, "bir zamanlar" gibi peri masalı ifadeleriyle başlamaktadır. Tarihsel tarzın egemen olduğu mitlerde ise olaylar zamanda ve bir mekânda geçmektedir. Bu bağlamda Homeros'un İliada'sı zaman ve mekânın belli olduğu tarihsel olayların bir anlatımı olarak görülebilmektedir (Hainsworth, 2000, p. 39).

Homeros'un diğer eseri olan Odysseia destanında ise kahraman Odysseus'un savaştan eve dönüş yolculuğundaki maceraları anlatılmaktadır (Kirk, 1962, p. 266). Yoğun bir metin olan Odysseia destanının ana teması, tanrıların Odysseus'u serbest bırakması, Ithaka'da Telemakhos ile talipler arasındaki kriz, Telemakhos'un yolculuğu, Odysseus'un Phaiaklar arasında kalması ve maceralarının geçmişe dönük anlatımı, Ithaka'ya ve Eumaeus'un kulübesine gelişi, Telemakhos'un dönüşü ve Odysseus'un yurduna dönerek oğlu ile karısı Penelope'ye kavuşmasıdır (Homeros, 2016, s. IX-XVI). Homeros'un destanlarında olaylar, insan topluluklarının süregelen zamanından ziyade mitolojik bir zamanda gelişmektedir. Akhilleus'un savunmasız bir şekilde topuğundan vurularak öldürülmesi veya Odysseus'un tek gözlü Tepegöz ile karşılaşması gibi olaylar belli bir

sırayla gerçekleşir, ancak mitin zaman çerçevesi yalnızca mitin kendisiyle ilgilidir ve gerçek insanların dünyasından kopuktur. Bunun nedeni, Homeros'un amacının geçmişini açıklamaktan ziyade, olayların yalnızca kahramanların tutkuları ve tanrıların kaprisleri tarafından yönlendirildiği bir öyküden ahlaki dersler çıkarmak olmasıdır (Claus ve Marriot, 2017, p. 52). Homeros'un işi araştırmadan ziyade efsanedir. Bu kurgu ise özellikle teokratik bir efsanedir. Homeros'ta tanrılar, Eski Yakın Doğu'nun teokratik tarihlerinde ortaya çıktıklarından çokta farklı olmayan bir şekilde insan işlerine müdahale etmektedirler. Homeros'un kahramanları sanatta, politikada ve eğitimde belirgin bir şekilde yer almaktadır (Collingwood, 1969, p. 18).

Homeros'un tanrıları mite aittir; her zaman bir anlamda gerçeklikte kök salmış olan efsanenin veya destanın özüne kesinlikle ait değildir ve bu nedenle İliada'da esas olarak efsanevi bir anlatının metafizik yönünü temsil ederler. İnsan olaylarını belirleyen ve Akhilleus gibi kahramanca nesillere sahip olabilen tanrılar fikri, şüphesiz Yunan anlatı geleneğinde ve ondan önce de Akhalarda derin köklere sahiptir. Aslında, İliada esas olarak Troia'nın ele geçirilmesi ve yakılmasıyla sonuçlanan büyük bir kahramanlık hareketi sunmakla ilgilenir ve hatta diğer tarihsel olmayan unsurların (halk masalı ve peri masalı) tanrıların katılımına eklendiği Odysseus bile büyük ölçüde Mora ve batı adalarının sözde tarihsel dünyasında geçmektedir (Kirk, 1970, p. 33). Homeros tipik olarak geçmiş hakkındaki bilgisini musalara yani ilham perilerine dayandırmaktadır. Dolayısıyla Homeros'un şiirlerinde anlattığı geçmişle ilgili herhangi bir bilginin aktarımı şiirsel ve tarihsel etki yoluyla, doğrudan ilham perilerinden gelmektedir (Ford, 1992, p. 35-47). Teolojik bir kurgunun hâkim olduğu Homeros'un destanlarında evren, tanrılar arasında mekânsal olarak pay edilmiş, moira (kader) denilen kör yazgının egemen olduğu soylu/savaşçı değerlere dayalı bir evren resmedilmiştir. Bu evren düzeni soy esaslı toplum düzeninin kozmik bir yansımasıdır. Homeros'un destanlarında aristokratik değerlerin öne çıktığı, bütün eylemlerin aristokrat sınıfın bakış açısıyla verildiği görülmektedir. Ayrıca çoğunlukla kahramanlık, üstünlük ve erdem gibi aristokratik değerler yüceltilmekte ve yaşama bağlılık öne çıkarılmaktadır (Homeros, 2019, XI. 75. XXIV.50. II. 5. 240).

Homeros'un İliada ve Odysseia destanı büyük bir savaş dizisi ya da büyük bir kahramanın ikilemi hakkında bilgi veren bir şiir olarak değerlendirilmemelidir. Söz konusu bu destanlar, ulusal geçmişle ilgili en önemli tarihi belgelerdir (Kirk, 1976, p. 3). Homeros ile birlikte ağızdan ağıza dolaşan mitler ve yerel efsaneler artık sabit biçimlere bağlı kalmış ve soruşturma (historie) testine tabi tutulmuştur. Homeros bireysel olarak sözlü biçimleri çoğunlukla "deformasyon" olarak adlandırılan tarafsız bir süreçle, yani "bir gelenek içinde zamanla işledikleri için hem bilinçli hem de bilinçsiz kişisel çıkarıcı çarpıtma ve edebi veya estetik çarpıtma" süreci aracılığıyla yeniden biçimlendirmiştir (Sconlan, 2015, p. 7). Antik çağda Troia Savaşı ve Odysseus'un dönüşü tarihi olaylar olarak kabul edilmiştir. Ancak Homeros, Ksenophanes, Hekataios ve Pindaros tarafından olayları abartmakla eleştirilmiştir. Bununla birlikte eleştirel tarihçiliğin babası olarak bilinen Thukydides bile Troia Savaşı'nın tarihselliği konusunda şüphe duymamıştır. Üstelik Akhilleus, Helen ve Odysseus sadece tarihsel karakterler kabul edilmekle kalmamış, aynı zamanda geçmişin destansı sunumu, Antik Yunanistan'daki tarihsel düşünce için bir temel oluşturmuştur. Öyle ki gerçek tarih yazımının kurulması dahi destandaki tarih hafızasını ortadan kaldırmamıştır (Gretthlein, 2012, p. 15). Bu bağlamda Herodotos ve ardıllarının, savaş ve muharebe konularını İliada'dan, seyahat anlatısını ve etnografik meraklarının Odysseia'dan esinlendiği düşünülmektedir. Destanlar ayrıca geleneksel hiyerarşi, güç, otorite ve onur, korku ve çıkar gibi insani güdüler gibi öne çıkan tarih yazımsal temaları da içermektedir. Ancak önemli ölçüde, tarihten farklı olarak (en

azından biyografiden önce), destanlar, merkezi bir karaktere, bir insana ve onun çatışmalarına odaklanmaktan birlik kazanmaktadır (Sconlan, 2015, p. 7).

Homeros'un destanlarında kültüre, toplumun değer ve yaşam biçimlerine yer vermesi, hatta tanrıların, kahramanların ve aristokrat ailelerin soy kütüğünü çıkarması, tarihçilik açısından önemli veriler olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla Homeros bilinen ilk sözlü tarihçi olarak kabul edilmektedir (Collingwood, 1969, p. 18). Ayrıca Homeros'un bilim, retorik, tarih, felsefe ve tesadüfen komedi, tragedya ve diğer şiirleri içerecek şekilde tanımlanan Yunan edebiyatının kaynağı olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır (Lamberton, 1989, p. 14).

3.1.2. Hesiodos

Antik Yunan'ın Homeros'tan sonra gelen en büyük şairi Hesiodos'dur. Hesiodos'un, Boiotia'nın Askra köyünde doğduğu ve İÖ 700 dolaylarında yaşadığı bilinmektedir. Hesiodos gençlik yıllarında dağlarda çobanlık yapmış sonrasında ise babasından kalan arazilerde çalışmıştır (Yılmazcan, 2022, s. 99). Hesiodos'un yaşadığı dönemde soy esaslı düzen zayıflamış, çiftçi ve tüccar kesimlerin güçlenmesine paralel olarak, toprak ve emek esaslı bir düzen doğmuştur (Hesiodos, 2019, s. 104). Hesiodos bu yeni toplum düzenine uygun bir kozmos düzeni geliştirmiştir. Bu yeni düzende moira (kader) düşüncesi zayıflamış, akıl sahibi Zeus ve adalet tanrıçası Dike güçlenmiştir. Bu durum, toplumun adalet arayışlarına uygundur. Hesiodos evren düzenini ilk kez bir köken (kaos) düşüncesinden yola çıkarak açıklamış, varlıkları öncelik-sonralık sırasına sokmuştur (Hesiodos, 2019, dize: 105-125). Bu bağlamda Hesiodos'un Antik Yunan tarih düşüncesini ana hatlarıyla ortaya koyan ilk düşünür olduğu söylenebilmektedir. Hesiodos'un, Theogonia (Tanrıların Doğuşu) ve Erga kai Hemera (İşler ve Günler) adlı iki eseri bulunmaktadır (Ford, 1992, p. 95). Hesiodos, Homeros'un yaptığı gibi gelenek tarafından aktarılan farklı versiyonların uyumlaştırılmasıyla birlikte, tanrıların ve kahramanların soy kütüksel sıralamasının ortaya çıkışını sağlamıştır. Bu bağlamda Hesiodos'un Theogonia'sı önemli bir kaynaktır. Hesiodos bu eserde, bir bilim adamı gibi derlediği ve bir filozof gibi sistematik hale getirmeye çalıştığı tanrısal varlıkların mitlerini ve bilgisini aktarmaktadır (Peppmüller, 1896, p. 2). Hesiodos, Theogonia'da Homeros gibi, kendisinin gerçeğe erişimini ilahi bir kaynağa yani musalara atfetmiştir. Ancak aynı zamanda ilham perilerinin "istediklerinde doğru gibi görünen yalanları nasıl konuşacaklarını" bildikleri gerçeğini de kabul etmektedir (Hesiodos, 2019, dize: 25).

Hesiodos, tarih düşüncesini içeren iki ayrı yapıtında, tarihi iki ayrı bölüme ayırmıştır. Örneğin Theogonia'da evrenin oluş sürecini, tanrıların özelliklerini ve görevlerini, insanın ortaya çıkışını ele almış, ağırlıklı olarak tanrıların tarihini anlatmaya odaklanmıştır. Hesiodos, Theogonia'da evrenin ilkel bir kaostan yaratılması ve ardından tanrıların babası Zeus tarafından yönetilen Yunan pantheonunun kurulmasından bahsetmektedir (Hesiodos, 2019, dize: 120-505). Ardından tanrıların bu döneminden sonra, olayların neden var olduğuna dair ilkel bir açıklama sunan Hesiodos böylece toplumsal bir geçmişin ana hatlarını çizmiştir (Claus ve Marriot, 2017, p. 52).

Görsel 2: Hesiodos'u gösteren bir Roma mozaiği (İÖ III. yüzyıl) .
(https://livingpoets.dur.ac.uk/w/The_Monnus-Mosaic_Hesiod [Erişim tarihi: 01/01/2023]).

Hesiodos, *Erga kai Hemerai* yani İşler ve Günler adlı eserinde ise insanın tarihine odaklanmış, hatta Hesiodos bu yapıtında kendinden önce gelmiş olan ve sonra gelecek olan nesilleri kapsayacak şekilde insanın geçmişi ve geleceği konusunda kendi öngörülerini ele almıştır (Ford, 1992, p. 95). Bu bağlamda Hesiodos ilk olarak kötülük sorununa değinmiş ve zamana bağlı olarak insanların nasıl kötüye doğru gittiklerini irdelemiştir. Ayrıca dünyanın adaletsizliğine de değinmiştir. Hesiodos, "Neden?" diye sorar, "dünya neden bu kadar kötülükle dolu?" ilk yanıtı en geleneksel anlamıyla efsanevidir. Bu efsaneyi ise Prometheus ve Pandora'nın öyküsü ile açıklamaya çalışmıştır. Hesiodos'un bu açıklaması Yunanlıların tarihleri boyunca ayinleri ve inançlarını açıklamak için kullandıkları tipik bir efsanevi cevaptır. Ardından duraksamadan devam eden Hesiodos, Pandora mitinden sonra insan ırklarının öyküsünü anlatmaktadır (Finley, 1987, p. 17). Hesiodos burada insanın niteliklerinin kötü bir gidişe doğru değiştiği görüşünü "Çağlar Öğretisi" de denilen bir temellendirme bağlamında ortaya koymuştur. Hesiodos bu öğretisinde insanlık tarihini birbirini izleyen beş döneme, çağa ya da kendi deyimiyle insan "ırklarına" ayırmış ve bu ayrımı ise şöyle kategorize etmiştir:

- Birinci Soy (Altın Soylular): İnsanların üzüntü ve endişeden uzak oldukları, üstelik hiç yaşlanmadan yaşayıp uykuya dalar gibi öldükleri, çalışmak zorunda olmadıkları bir barış, uyum ve bolluk çağıdır.
- İkinci Soy (Gümüş Soylular): Savaş ve zulümle karakterize edilen, tanrılara karşı bir isyan dönemi. Bu çağın insanları sürekli dert ve tasa içinde, davranışlarında taşkın olan etik değerlerden yoksun, tapınaklara dahi gitmeyen kavgacı kişilerdir.
- Üçüncü Soy (Tunç Soylular): İnsanların sürekli savaşlarla sona eren, inanılmaz bir fiziksel güce ve canlılığa sahip olduğu bir çağdır. Bu çağın insanları saldırgan, korkunç, güçlü ve sürekli olarak öldürmekle meşgul olan kişilerdir. Nihayetinde birbirlerini yok etmişlerdir.
- Dördüncü Soy (Kahraman Soylular): Bu soya ait insanlar tunç ve gümüş çağının insanlarından daha dürüst, cesur ve yarı-tanrısal özelliklere sahiptirler. Zorlu mücadelelerde ve savaşlarda can vermişlerdir.

- Beşinci Soy (Demir Soylular): Hesiodos'un yaşadığı dönemdir. Acı, ıstırap, hastalık, kötülük ve anlamsızlıkla karakterize edilen çağdaş bir dönemi temsil etmektedir (Hesiodos, 2019, dize: 110-190).

Hesiodos kendisinden sonra gelen ve Ak saçlılar olarak adlandırdığı altıncı soyu ise insanlığın çöküşü olarak tanımlamıştır. Tanrılara saygının kalmayacağı, yeminin, sözün, doğrunun ve iyinin değerinin ortadan kalkacağı bu dönemde; güçlü olan haklı sayılacak, kötüler ve ahlaksızlıklar sürekli olarak artacaktır. Böyle bir ortamda en azından hayâ duyabilenler ilahi olana sığınırken, diğerleri keder içinde yaşayacaklardır (Hesiodos, 2019, dize: 110-190). Görüldüğü üzere Hesiodos insanın altın çağından gerilemesini farklı aşamalarda ele almıştır. Bu aşamaların her biri ise altın, gümüş, tunç ve demir gibi metallerle sembolize edilmiştir (Gözlü, 2018, s. 127). Ancak Hesiodos'un bakış açısı, ilerici bir bozulma, tersine evrim bakış açısı değildir. Her insan ırkı (Hesiodos ırklardan söz eder, çağlardan değil) bir sonrakine evrilmez; yok edilir ve yerine yeni bir yaratılış gelir. İnsan ırkları geçmiş ve gelecekte Troia Savaşı kadar zamansızdır (Finley, 1987, p. 16). Bu yüzden Hesiodos "Keşke beşinci kuşağın insanları arasında olmasaydım da ya daha önce ölseydim ya da daha sonra doğmuş olsaydım" ifadesiyle üzüntüsünü dile getirmiştir (Hesiodos, 2019, dize: 175).

Hesiodos'un soylar öğretisindeki çağlar, bir dereceye kadar, tarihsel gerçeklikle örtüşmektedir. Çünkü kullanılan başlıca metalin bronz veya demir olduğu dönemler anlamında gerçekten bir Tunç Çağı ve bir Demir Çağı vardı, ama elbette hiçbir zaman altın ya da gümüş çağı olmamıştır. Bu nedenle metallerin temel önemi metaforiktir; tıpkı altının gümüşten ve gümüşün bronzdan daha iyi olması gibi, Altın Soy/Çağ da Gümüş Soydan daha iyidir (Hansen, 2005, p. 237). Soylar öğretisi miti kesin bir zaman niceliğini değil, dönemlerin niteliğini tanımlamakta, ancak nedenselliğe gerçek bir ilgi göstermektedir. Dolayısıyla tamamen yeni bir entelektüel çaba çizgisine işaret etmekte ve böylece destan ve efsaneden uzaklaşmaktadır. Ayrıca birbirini izleyen sosyal yapılarda ahlaki gerileme ve yenilenme kavramlarıyla birlikte kronolojik bir düzen görülmektedir. Hesiodos'un soylar öğretisi anlatısında gelişmemiş, şiirsel ve sistematik olmayan, baştan sona takip edilmemiş ve hatta uzun şiirin geri kalanıyla tam olarak bağlantılı bile olmayan, ancak yine de tamamen yeni bir entelektüel çaba çizgisine işaret eden ve ondan uzaklaşan yeni bir düşünce türü vardır. Bir Yunan felsefesi tarihçisi Hesiodos hakkında "Başlangıçta ne vardı?" diye yazmıştır, işte bu soru "tarih sorununun tam da felsefeye dönüştüğü noktadadır." Hesiodos'un sorduğu soru artık tarihsel geçmişle ilgili değil, var olanın başlangıcıyla yani felsefi kökenlerle ilgili bir sorudur (Finley, 1987, p. 16-17).

İçinde bulunduğu toplumun problemlerini, efsanevi şekilde de olsa, bir tarih kurgusu içinde aktaran Hesiodos, "çağlar öğretisiyle" tarihte "kötüye gidiş" fikrinin ilke olarak kabul edilmesinde ve tarih felsefesinin ortaya çıkışında öncü olmuştur (Finley, 1987, p. 16). Collingwood'a göre bilimsel tarihin üç unsuru vardır. Bu unsurlardan ilki, insan olaylarıyla ilgili olarak zamanın geçişini ifade etmenin yollarını ve araçlarını anlamak, ikincisi bir toplumdaki zamanın geçişini başka bir toplumdakiyle ilişkilendirmenin yollarını bulmak, üçüncüsü ise çağların ve dönemlerin tanımlanmasına izin veren zamanı dönemlendirme yöntemleri geliştirmektir. Antik Yunan tarihçiliğinde bu bağlamda ilk ilerleme Hesiodos ile başlamıştır (Collingwood, 1969, p. 18).

3.1.3. Pindaros

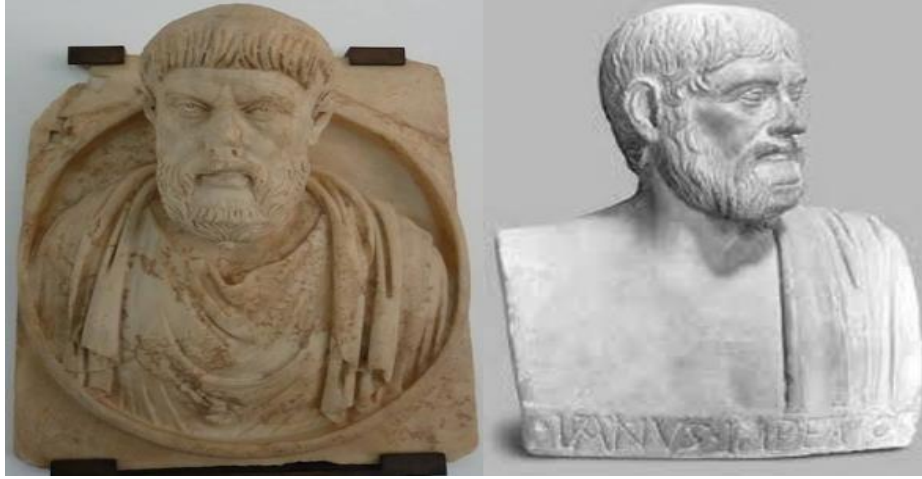
Efsane geleneğine dayalı tarih anlayışının Homeros ve Hesiodos ile birlikte bir başka temsilcisi de Pindaros'tur. Pindaros hakkındaki bilgilerin çoğu, kendi şiirlerinden geriye kalanlardan öğrenilmektedir. İÖ 518-438 yılları arasında yaşamış olan Pindaros'un Atina'nın yaklaşık 50 mil kuzeybatısında yer alan Boiotia'daki Thebai yakınlarında

dünyaya geldiği bilinmektedir. Burası aynı zamanda mitolojik kahraman Herakles'in memleketidir (Verity, 2007, p. X). Pindaros'un şiirlerinden anlaşıldığına göre Herakles'e karşı özel bir sevgisi vardır. Pindaros sıklıkla kendi siyasi görüşlerini şiirlerinin dışında tutmuş ve fikirlerini okuyucu tarafından kabul edilebilir olacak şekilde şekillendirmiştir. Thebai ve Atina'nın arasındaki rekabete rağmen, Pindaros yine de Atinalılar için kasideler ve Atina için şiirler kaleme almıştır (Verity, 2007, p. X). Pindaros'tan geriye kalan şiirlerinin çoğu, İskenderiyeli bilginlerin, yarışmaların yapıldığı yere göre Olympia, Nemea, Delphoi ve Korint olmak üzere dört koleksiyon halinde düzenledikleri atletik yarışmalarda galip gelenler için yazılan kasidelerden oluşmaktadır (Edmunds, 1990, p. 11). Bu kasideler, tüm Yunanlılara açık olan dört büyük "panhellenik" oyunun ardından Olympia, Pythia, Nemea ve Isthmia¹ olarak adlandırılmıştır (Pindaros, 2015, s. 14).

Pindaros, Olympian Odes'te (VII. kitap) Rodos'un efsaneye dayalı tarihini anlatmıştır ve konuda geçmiş "değişmeyen gerçeklik" olarak anlaşılmıştır. Pindaros'un şiirlerinde "geçmiş" merkezi ve önemli bir yere sahiptir. Pindaros'un geçmişi, dünyanın başlangıcından ve oluşumundan Pers Savaşları'na ve çağdaş gerçekliğe kadar uzanan geniş bir dönemi kapsamaktadır. Bununla birlikte, Pindaros'un öykülerinin büyük çoğunluğu illud tempus,² yani uzak efsanevi geçmişle ilgilidir. Pindaros, efsanevi dönemin tarihselliğini asla tartışmamış, ancak efsanevi verilere ve tarihsel olaylara eşit geçerlilik vermiştir. Onun bakış açısının en çarpıcı örneği "Thebai tarihinin bir özeti" işlevi gören antik Thebai hikâyeleridir. Burada Pindaros, Demeter ve Dionysos'a ve onların Thebai ile olan ilişkilerine atıfta bulunarak bir başlangıç yapmıştır. Öncelikle Thebai kahramanlarına doğru ilerlemiş ve son olarak Thebai Aegeidai'ye atıfta bulunarak kendi zamanına inmiştir. Böylece mit ve tarihi bir süreklilik içinde birbirine bağlamıştır. Pindaros'un eserlerinde kullandığı efsanevi ve karmaşık üslubu, onun geçmişi kendi başına bildirme arzusundan ziyade bir tür methiye amaçlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bir methiyeci olan Pindaros'un amacı, çağdaş galipleri övmek ve yüceltmektir. Buna göre, geçmişe dair anlatımı her zaman içinde bulunan olay tarafından tetiklenir ve bugünün biçimlerini ve kurumlarını yorumlamaya çalışır; başka bir deyişle, Pindaros'da geçmişin yeniden inşası her şeyden önce kural koyucu ve açıklayıcıdır. Ayrıca anlattığı hikâyelerin çoğunda kahramanların doğuşuna, şehirlerin kolonileştirilmesine, kahramanlık kültürünün, ritüellerinin ve atletizm oyunlarının kurulmasına ve diğer icatlara atıfta bulunmasının nedeni de budur (Pavlou, 2012, p. 96).

¹ Antik Yunanistan'da atletik amaçlı düzenlenen çok sayıda festival bulunmaktadır. Düzenlenen tüm atletizm oyunları, tanrıların veya kahramanların onuruna düzenlenen dini bir festivalin parçasıdır. Özellikle Olimpiyat oyunları en eski ve en prestijli oyunlardır ve Zeus onuruna batı Mora'daki Elis'te düzenlenmiştir. Bilgi için bkz. (Verity, 2007, p. XI). Pindaros bu atletik oyunlardan tüm Helenlerin katıldığı şenlikleri diğerlerinden ayırmaktadır. Bu bağlamda önemli olan dört şenlik ise Olympia, Pythia, Nemea ve Isthmia'dır. Pindaros'un günümüze ulaşan kaside türü eserlerinin önemli bir kısmı adı geçen şenliklerin bir parçası olan yarışlarda zafer kazanan kişileri övmek amacıyla yazılmıştır. Çelenk müsabakaları şeklinde de adlandırılan bu yarışlarda kazanan kişinin ödülü şan ve şeref bir sembolü olarak yüceltilen ve yarıştan yarışa değişen çelenklerdir. Bu çelenkler zeytin ya da defneyaprağından yapılmıştır. Bilgi için bkz. (Pindaros, 2015, s. 14).

² Bu ifade ilk olarak Mircae Eliade tarafından The Myth of the Eternal Return adlı eserinde dünyanın ilk yaratıldığı kutsal köken zamanını belirtmek için kullanılmıştır. Bilgi için bkz. (Eliade, 1954, p. 87).

Görsel 3: Pindaros'u gösteren büst (<https://tr.pinterest.com/pin/37858453094985183/> [Erişim tarihi: 01/01/2023].).

Pindaros, zamanı (khronos) ileriye doğru akan, geri dönüşü olmayan, yıkım ve unutkanlık getiren bir güç olarak tasvir etmektedir. Pindaros'un şiirlerinde genel olarak zaman, her üç boyutuyla da (geçmiş, bugün, gelecek) önemli yer tutmaktadır. Öyle ki Pindaros'un tarihi olayları, ilk olarak zaman boyutunda değerlendirdiği söylenebilmektedir. Pindaros'un eserlerinde geçmiş ile bugün arasındaki ilişki yeni bir perspektiften görülür ve farklı bir dönüş verilir; Pindaros, bu iki zamansal varlık arasındaki niteliksel mesafeyi ortadan kaldırmış ve şimdiki zamanı, geçmişin devam eden, tekrar eden ve yenilenen biçimleri olarak görmüştür (Fowler, 2000, p. XXVIII). Fakat Pindaros, olayları zamansal bir çerçeveye oturtmaya çok fazla dikkat etmemiştir. Örneğin, anlatım anıyla öykü anını ayıran aralığı hiçbir zaman belirtmemiştir. Ayrıca Pindaros, kesin bir kronolojinin kolaylıkla sağlanabileceği yakın tarihli tarihsel olaylar söz konusu olduğunda bile, bu olayları daha belirli bir zamansal terim yerine "bir zamanlar" ifadesini kullanarak aktarmıştır (Pavlou, 2012, p. 97). Ancak Pindaros'un zaman konusunda daha kesin sonuçlar sunduğu örnekler de vardır. Bu bağlamda Pyth' 4. de benimsenen zamansal perspektif dikkat çekicidir. Pindaros aslında anlatılarında zamansal bir perspektifi mükemmel bir şekilde kullanabilmekteydi. Ancak onun meselesi kronoloji ve geçmişin tarihlenmesi değildir. Pindaros'un öncelikli kaygısı, soy kütüksel zaman hesabına veya senkronizasyonlara başvurarak geçmişi haritalandırmaktan ziyade, geçmiş ile bugün arasında analogiler kurmak ve bu iki zamansal birim arasındaki sürekliliği vurgulamaktır (Pavlou, 2012, p. 101).

Pindaros sıklıkla olayları ve eylemleri önceden belirlenmiş olarak açıkça tanımlamaktadır. Fakat olayların nedenselliğini zaman, tanrılar, kader, gereklilik ve talih gibi dış etkenlere atfetse de figürleri bu aşkın güçlerin insafına kalmış salt oyuncular olarak sunmamıştır (Pavlou, 2012, p. 104). Pindaros, tıpkı eylemleriyle içinde yaşadıkları maddi dünyayı değiştiren, yok eden, yeniden yaratan ve somut izler bırakan kahramanlar gibi, günümüzün galiplerinin de zamanda kendi bireysel izlerini bırakacaklarını vurgulamaktadır. Buna göre zafer türkülerinde insan, olayların gelişmesinde ve değişmesinde payı olan, tarihin sadece bir parçası değil, aynı zamanda yaratıcısı olarak tasavvur edilmektedir (Csapo ve Miller, 1998, p. 87-126). Pindaros, mitosları gerçek olmadığı için reddetmiştir. Ancak, reddettiği belirli mitosun başka bir versiyonunu vermeye de devam etmiştir (Huxley, 1969, p. 45). Pindaros şenliklere, devlete ve ailelere ağırlıklı olarak yer verdiği tarih anlatılarında, ele aldığı konular çerçevesinde ortaya çıkan sorunları, konu ile ilgili mitleri tekrar ederek aşmaya çalışmıştır. Pindaros, zamandaki ve tarihteki değişikliklere dair farkındalığını eserlerine yansıtan "tarihsel bir dünyada

yaşadığını dile getiren" bir ozandır. Pindaros'a göre, insanların gelecek hakkında kehanette bulunmaları anlamsızdır. Ona göre efsaneler, insanları aldatan, ustaca düzenlenmiş hikâyelerdir. Buna karşın Pindaros, efsanelerin güvenilirliğini de gerekçelendirmeye çalışmış, çünkü yeni olayları açıklamada temel malzeme olarak yine efsanelerden yararlanmıştı (Starr, 1967, p. 394).

Antik Yunan tarihçiliğinde efsane geleneğinden çıkışın öncülerinden biri olarak düşünülen Pindaros, bilimsel tarihin kurucusu olarak kabul gören Herodotos için bir temel -yani geçiş dönemi tarihçisi- şeklinde nitelendirilmektedir (Starr, 1967, p. 403). Öyle ki Pindaros'u, Thukydides ile ilişkilendiren görüşler dahi vardır (Hornblower, 2004, p. 5). Pindaros, Homeros'un aksine geçmişle ilgili bilgiyi ilham perilerine değil geleneğe dayandırmaktadır. Bu önemli bir ilerlemedir (Kurke, 1991, p. 10).

Tarihin efsanevi ve sözlü temsilden bağımsızlığını kazandıktan sonra ayrı bir bilim olarak geliştiği varsayılmaktadır (Fehl, 1964, p. 4). Mitik kökenli tarih geleneğini tamamıyla değiştiren ise Herodotos (İÖ 484-420) ve Thukydides'tir (İÖ 465-400) (Momigliano, 1977, p. 178). İlk kez Marcus Tallius Cicero (İÖ 106-43) tarafından verilen 'Tarihin Babası' unvanını alan Herodotos, kendi anlatımına göre Asya'yı ve Yakın Doğu'yu baştanbaşa dolaşarak geçmişle ilgili hikâyeler toplamış ve oradaki anıtsal kalıntıları araştırmıştır (Henige, 1982, p. 7-8). Herodotos'un geçmiş yaklaşımı gerçekçidir. Herodotos, öncülü olan yazarlardan farklı olarak yerel hikâyeleri ve mitolojileri kaydetmekle ilgilenmemiştir. Ayrıca Herodotos'un tarihsel girişimi, tanrısal etkilerden ve ilham perilerinden uzaktır (Harrison, 2000, p. 32). Herodotos, kültürleri ve mitolojileri coğrafyayı kucaklayan bir geçmiş vizyonunun parçası olarak tarihsel bir bağlamda anlamaya çalışmıştır. Bununla birlikte içgüdüsel olarak, insanın "kültüre bağlı" olduğunu ve "geleneklerine ve yetiştirilme tarzına göre" hareket ettiğini fark etmiştir. Ayrıca seyahatlerini anlatırken, belirli bir kültürden gelen tarihlerin göreceli değerlerine göre yorumlanması gerektiğine inanmıştır. Bu nedenle Herodotos tarihin yanı sıra kültürel tarihin kurucu ruhu olarak da görülmektedir (Claus ve Marriot, 2017, p. 54).

Tarihin akışı üzerinde teokratik etkiyi tamamen kaldıran Thukydides ise ilk gerçek tarihçi olarak bilinmektedir. Thukydides'in çalışması Herodotos'tan farklıdır (Byrskog, 2002, p. 178). Thukydides, tarihe Peloponnesos Savaşları olarak geçen ve Yunan şehir-devletleri arasında meydana gelen büyük bir savaşın tarihini incelemiş ve savaşın başlangıcından itibaren olaylarla ilgili belgeler toplamaya başlamıştır. Üstelik 27 yıl boyunca süren savaşın kayıtlarını toplamak için Yunan şehirlerini dolaşarak savaşa bizzat şahit olmuş kişilerle röportaj yapmıştır (Hockett, 1955, p. 5). Thukydides'in verileri kullanması, çalışmasına çok sayıda konuşmayı dâhil etmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca bu konuşmalar hakkında "kesin doğruluğu" hedeflemediğini kabul eden Thukydides, bunun yerine konuşmaların yapıldığı durumlara "en uygun duyguları" hissettiğini tanımlamayı tercih etmiştir. Thukydides bilgilerini her zaman doğru kaydetse de kaydetmese de öyle bir izlenim vermeyi başarmıştır. Öyle ki daha sonraki tarihçiler çoğunlukla tarafsızlığı, anlatım tarzı, araştırması ve güvenilirliği nedeniyle Thukydides'e büyük bir saygı duymuşlardır (Henige, 1982, p. 7-8). Thukydides'in güvenilir olduğuna dair ifadelerinden en bariz olanı şöyledir: *"Bununla birlikte, şairlerin konuları ne kadar abarttıkları ve çeşitli tarihçilerin de gerçek dışı olayları sadece kulağa hoş görünmesi için değiştirdikleri bilinmektedir. Ancak benim anlattıklarım en eski bilgilerdir. Ayrıca son derece güvenilir yerlerden bu bilgileri toplamış olmam söylediklerimin doğruluğunu kanıtlamaktadır."* (Thukydides, 2017, I. 21). Thukydides'in mitik tarihle ilgili giriş niteliğindeki özetinin bir sonucu olan bu alıntı, Antik Yunan tarihinin daha önceki şiirsel ve nesir versiyonlarıyla doğrudan rekabetini kanıtlamaktadır. Ayrıca Thukydides'in

anlatısının şairlerin ve nesir “hikâye yazarlarının” (logographoi) anlatılarından üstün olduğunu ileri sürmektedir (Scanlon, 2015, p. 2-3).

4. Sonuç

İnsanlık tarihinin en eski anlatıları olan mitler, efsaneye dayalı tarih anlayışının ilk kayıtları olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Sözlü geleneğin bir ürünü olan bu anlatılar gerçeklik kriterine göre, tamamıyla kurgu ve kısmen gerçek olmak üzere iki farklı kategoriye ayrıldığında, en azından gerçek anlatıların tarihsel bir değeri olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda tarihsel kaynak olarak kabul edilen en temel anlatıların ise mitler olduğu görülmektedir. Aslında mitlerin gerçek tarihsel belgeler olarak kabul görmesi tartışmalı bir konudur. Çünkü efsanevi bir anlatı olan mitler, bilimsel tarih anlayışının gereklerinin birçoğunu taşımamaktadır. Dinin etkisinde gelişen, kesin bir zaman ve mekân algısından uzak olan mitlerin, tarihsel kaynak olma değeri en azından kendi dönemi için geçerlidir. Fakat tarih yazımının efsanevi anlatılardan doğduğuna dair görüşler de vardır. Bu görüşlere göre, mitler gerçeğe dayalı bilgi inşasının ilham verici bir kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Tarih boyunca kurulan pek çok medeniyette kendine daima yer bulan efsanevi anlatılar, söz konusu medeniyetlerin geçmişi hakkında bilgi sahibi olunan yegâne kaynaklardır. Efsaneye dayalı anlatıların önemli bir yere sahip olduğu medeniyetlerden biri de kuşkusuz Antik Yunan’dır. Antik Yunan’da, Herodotos ile birlikte başlayan tarihçilik geleneğine kadar etkili olan efsaneye dayalı tarih anlayışının en önemli düşünürleri arasında Homeros, Hesiodos ve Pindaros sayılmaktadır. Homeros’un destanlarında, toplumsal yaşama, kültürel değerlere ve dini geleneklere yer vermesi tarihçilik açısından kayda değer veriler olarak kabul görmektedir. Söz konusu bu destanlar ulusal geçmişle ilgili en önemli tarihi belgelerdir.

Eserlerinde evrenin kökenini, tanrıların ve insanın tarihini inceleyen Hesiodos’un Antik Yunan’ın tarih geleneğini ana hatlarıyla belirleyen ilk düşünür olduğu söylenebilmektedir. Hesiodos’un zamana bağlı olarak yaratmış olduğu çağlar öğretisi, tarihte “kötüye gidiş” fikrinin ilke olarak kabul edilmesinde ve tarih felsefesinin ortaya çıkışında öncü olmuştur. Homeros ve Hesiodos’un mitik tarih anlayışı Pindaros’tan itibaren değişmeye başlamıştır. Pindaros, efsanevi tarih anlatımından uzaklaşmanın bir temsilidir. Fakat Pindaros her ne kadar efsanevi öykülerin gerçekliğine inanmamış olsa da işlediği herhangi bir konunun anlatımında efsanevi etkinin izlerini görmemek neredeyse imkânsızdır.

Efsanevi tarih anlayışından tam anlamıyla kopuşu gerçekleştiren ise Herodotos ve Thukydides’dir. Herodotos’un geçmiş olaylara yaklaşımı gerçekçi ve özgündür. Ayrıca toplumları ve kültürleri tarihsel bir bağlamda anlamaya çalışmıştır. Thukydides ise teolojik ve mitik etkilerden tamamıyla kurtulmuş ilk gerçek tarihçidir. Tarihi, belgelere dayanarak, neden-sonuç ilişkisi içinde ilk kez ele alan ve dolayısıyla gerçek bir tarih anlayışının ortaya çıkışını sağlayan Thukydides’tir. Bu nedenle Antik Yunan’da tarih anlatımı geleneği ile ilgili olarak, efsanevi tarih anlayışının hâkim olduğu dönemler ile bilimsel tarih anlayışının başladığı dönemler şeklinde iki farklı tarih geleneğinden bahsetmek mümkündür.

Kaynakça

Bekoff, M. ve Jamieson, D. (Ed.). (1996). *Readings in Animal Cognition*, Cambridge: MA & MIT Press.

- Byrskog, S. (2002). *Story As History History As Story The Gospel Tradition in the Context of Ancient Oral History*. Leiden: Brill Academic Publishers.
- Cairns, E. E. (1979). *God and Man in Time: A Christian Approach to Historiography*. Michigan: Baker Book House.
- Chase, R. (1969). *Quest for Myth*. New York: Greenwood Published.
- Claus, P. ve Marriott, J. (2017). *History: An Introduction to Theory, Method and Practice*. New York: Routledge Published.
- Collingwood, R. G. (1969). *The Idea of History*. London: Oxford University Press.
- Croce, B. (1921). *History its Theory and Practice*, [(trans.) Douglas Ainslie]. New York: Harcourt, Brace and Company Published.
- Csapo, E. ve Miller, M. (1998). *Democracy, Empire and Art: Toward a Politics of Time and Narrative* [(Ed.) D. Boedeker-K. Raaflaub]. *Democracy, Empire and the Arts in Fifth-Century Athens*, Cambridge: Harvard University Press.
- Dover, K. J. (1980). *Ancient Greek Literature*. New York: Oxford University Press.
- Edmunds, L. (1990). *Approaches to Greek Myth*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Eliade, M. (1954). *Cosmos and History: The Myth of Eternal Return* [(trans.) Willard R. Trask]. New York: Harper Torchbooks Published.
- Fehl, N. E. (1964). *History and Society*. Hong Kong: Chinese University of Published.
- Finley, M. I. (1987). *The Use and Abuse of History*. Harmondsworth: Penguin Published.
- Ford, L. A. (1992). *Homer: The Poetry of the Past*. New York and London: Cornell University Press.
- Fowler, R. (2000). *Early Greek Mythography*. Vol. I: Text and Introduction, Oxford: Oxford University Press.
- Gözlü, A. (2021). Grek Mitolojisinde Evrenin Tanrıları Yaratma Süreci. *ÇAKÜ Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 168-186.
- Gözlü, A. (2018). Klasik Mit Dizgesinde Hayali İnsan Grupları ve Coğrafi Mekânlar. *Journal of History Studies*, 10 (7), 127-138.
- Gözlü, A. (2022). Klasik Mitolojide Eskatolojik İnsanın Trajedisi [(ed.) Aydın Efe-Neval Akça Berk]. *Tarih Araştırmaları V*, Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Gracia, J. J. E. (1992). *Philosophy and its History: Issues in Philosophical Historiography*. New York: Albany State University of Press.
- Grethlein, J. (2012). *Homer and Heroic History* [(Ed.)John Marincola-Lloyd Llewellyn Jones - Calum Maciver]. *Greek Notions of the past in the Archaic and Classical eras*, Edinburgh Leventis Studies 6, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Haarmann, H. (2015). *Myth as Source of Knowledge in Early Western Thought: The Quest for Historiography, Science and Philosophy in Greek Antiquity*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag Published.
- Hainsworth, B. (2000). *The Iliad: A Commentary*. Volume III: books 9-12, New York: Cambridge University Press.
- Hansen, W. F. (2005). *Classical Mythology: A Guide to the Mythical World of the Greeks and Romans*. USA: Oxford University Press.

- Harrison, T. (2000). *Divinity and History: the Religion of Herodotus*. New York: Clarendon Press.
- Hartog, F. (2000). The Invention of History: The Pre-History of a Concept from Homer to Herodotus. *History and Theory Studies*, Vol. 39, No. 3, pp. 384-395.
- Henige, D. P. (1982). *Oral Historiography*. New York: Longman Published.
- Hesiodos. (2019). *Theogonia- İşler ve Günler* [(çev.) Azra Erhat- Sabahattin Eyüboğlu]. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hockett, H. C. (1955). *Critical Method in Historical Research and Writing*. New York: The Macmillan Company Published.
- Homeros. (2019). *İlyada* [(çev.) Azra Erhat-A. Kadir]. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Homeros. (2016). *Odysseia* [(çev.) Azra Erhat-A. Kadir]. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hornblower, S. (2004). *Thucydides and Pindar Historical Narrative and the World of Epinikian Poetry*. New York: Oxford University Press.
- Huxley, G. L. (1969). *Greek Epic Poetry from Eumelos to Panyassis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kirk, G. S. -F. B. A. (1962). *The Songs of Homer*. Cambridge: Cambridge at the University Press.
- Kirk, G. S.(1970). *Myth: Its Meaning and Functions in Ancient and Other Cultures*. London: Cambridge University Press.
- Kirk, G. S. (1976). *Homer and the Oral Tradition*. New York: Cambridge University Press.
- Kurke, L. (1991). *The Traffic in Praise: Pindar and the Poetics of Social Economy*, Ithaca: Cornell University Press.
- Lamberton, R. (1989). *Homer The Theologian: Neoplatonist Allegorical Reading and the Growth of the Epic Tradition*. London: University of California Press.
- Lowery, Z. (ed.). (2015). *Historiography*. New York: Britannica Educational Publishing.
- Momigliano, A. (1977). *Essays in Ancient and Modern Historiography*. Oxford: Wesleyan University Press.
- Nagy, G. (1990). *Pindar's Homer: The Lyrics Possession of an Epic Past*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Nicolai, R. (2007). *The Place of History in the Ancient World* [(Ed.) John Marincola]. A Companion to Greek and Roman Historiography, Vol. I, Oxford: Blackwell Publishing.
- Özlem, D. (2017). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap.
- Pavlou, M. (2012). *Pindar and the Reconstruction of the Past* [(Ed.)John Marincola-Lloyd Llewellyn Jones -Calum Maciver]. Greek Notions of the past in the Archaic and Classical eras, Edinburgh Leventis Studies 6, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Peppmüller, R. (1896). *Hesiodos. Deutsche Übertbagen und Mit Einleitdnoen und MIT Anmerkungen Versehen*, Germany: Verlag Der Buchil-indll Waisenhauses.

- Pindaros. (2015). *Bütün Zafer Şarkıları* [(çev.) Erman Gören]. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Said, S. (2007). *Myth and Historiography* [(ed.)John Marincola]. A Companion to Greek and Roman Historiography Vol. I, Oxford: Blackwell Publishing.
- Scanlon, T. F. (2015). *Greek Historiography*. London: Wiley Blackwell Published.
- Sikes, E.E.- M.A. (1914). *The Anthropology of The Greeks*. London: David Nutt Published.
- Starr, C.G. (1967). Pindar and The Greek Historical Spirit. *Hermes Studies*, 95(4), 393-403.
- Thukydides. (2017). *Peloponnessos Savaşları* [(çev.)Furkan Akderin]. İstanbul: Belge Yayınları.
- Vansina, J. (1961). *Oral Tradition: A Study in Historical Methodology*. Chicago: Aldine Publishing.
- Vansina, J. (1985). *Oral Tradition as History*, USA: University of Wisconsin Press.
- Verity, A. (2007). *Pindar: The Complete Odes*. New York: Oxford University Press.
- Yılmazcan, D. (2020). *Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyetin İnşası*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Yılmazcan, D. (2022). *Eski Yunan Tarihi ve Uygarlığı*. Adana: Karahan Kitabevi.

Görseller için ilgili web siteleri

Görsel 1: <https://tr.pinterest.com/pin/80924124534478228/> [Erişim tarihi: 01/01/2023].

Görsel 2: https://livingpoets.dur.ac.uk/w/The_Monnus-Mosaic_Hesiod [Erişim tarihi: 01/01/2023].

Görsel 3: <https://tr.pinterest.com/pin/37858453094985183/> [Erişim tarihi: 01/01/2023].